

Dansk politik om 10 år [kroniken fra Politiken 8/7 2006]

af Clement Behrendt Kjersgaard

Hvordan vil det politiske landskab udvikle sig? Valget vil stå mellem fire alternative samfundsmodeller – og tre af dem vil politikerne gøre alt for at skjule.

I 25 år har de borgerlige haft det politiske initiativ: I den udstrækning tidsånden har bevæget sig, har det været i borgerlig retning.

I de sidste fem år er den borgerlige grundtone så blevet afgørende forskudt – og med den hele samfundsdebatten. Fra at være individfokuseret og liberalistisk er den blevet fællesskabsbetonende og konservativ.

I den igangværende værdikamp starter de borgerlige således ikke ved at prale af de liberalistiske dyder, der ellers netop havde triumferet med globaliseringen (kapitalisme, frihed, åbne grænser), men derimod ved at relancere disse som skrøbelige luksusgoder, der er helt afhængige af vores civilisations stade og succes.

I dette verdensbillede er det nuværende vestlige lykkesamfund derfor ikke summen af vores individuelle bestræbelser – det forholder sig omvendt: Vores individuelle frihed er vi kun betroet, fordi vi tilfældigvis er så heldige at tilhøre netop den kultursfære, hvor friheden blev opfundet, og hvori den er bedst beskyttet. Samfundet er ikke kommet så langt, som det er, fordi vi er frie – tværtimod: Vi er kun frie, fordi samfundet er kommet så langt.

Resultatet er blandt andet, at politik ikke skabes i forventningen om fremtiden, men i fastholdelsen af fortiden. Og at det politiske system ikke – hvad mange borgerlige jo ellers har ment – betragtes som et nødvendigt onde, der bør begrænses, men tværtom anses for at være en truet og skrøbelig forudsætning for alt, hvad vi har kært.

Skyldes alt dette ene og alene 11. september? Nej. De borgerlige var i forvejen i færd med at moderere ultraliberalismen. At VK-regeringen både i retorikken og substansen søger at fremtidssikre de centrale dele af den danske velfærdsstat er trods alt ikke et direkte led i terrorkrigen. Og at VK-regeringen fører en pragmatisk eller ligefrem desillusioneret EU-politik skyldes nok utålmodighed med den mest sorgløse multikulturalisme, men også en ægte tvivl om, hvorvidt man socioøkonomisk ønsker det 'amerikanske' Europa, der ville være resultatet af fuld, fri bevægelighed.

Men en effekt af 11. september var, at mange på centrum-venstre-fløjen i mødet med islamistisk terrorisme udviklede en pludselig påskønnelse af det vestlige. Mens man på den borgerlige side kan spejle konflikten i den kolde krig ('den frie verden' vs. 'ondskabens imperium'), forekommer en civilisatorisk selvbevidsthed lidt eksotisk for den centrum-venstre-fløj, der gerne har villet dyrke mangfoldigheden.

Men faktisk er konservatismen langt mindre fremmed for venstrefløjen end f.eks. 80'ernes yuppieforbrugisme. For i konservatismen er samfundet jo en integreret organisme; her tilskrives den historiske og nationale arv en selvfølgelig værdi – og siden denne arv i Vesteuropa nu engang er præget af egalitarisme og solidaritet, er det muligt at være både konservativ og socialdemokrat. Eller måske endda umuligt at være andet? I hvert fald er dette grænseland så frugtbart, at her er plads til talrige udgaver af 'konservativt socialdemokrati' – repræsenteret af så forskellige figurer som Tony Blair, Ralf Pittelkow og Pia Kjærsgaard.

De sidste par år har altså fremkaldt en bemærkelsesværdig offensiv nationalkonservativisme. Men den eksisterede i forvejen. Den ville også være kommet på mode, hvis 11. september aldrig havde fundet sted – og endda selv om Danmark ikke havde taget imod en eneste flygtning eller indvandrer. Og den er kommet for at blive – i hvert fald en rum tid endnu. Hvorfor? Fordi nationalstaten er en genstridig lille terrier.

Det halve århundrede fra 1945 var karakteriseret af to tendenser: (i) en voldsom globalisering, og (ii) en endnu voldsommere tiltro til denne globalisering. At vi ikke har kunnet se forskel på de to tendenser skyldes, at vi har været blinde for paradokset: at man kan overdrive alt – selv en verdenshistorisk revolution! Mens globaliseringens kritikere undervurderer dens tempo, er globaliseringens tilhængere – i forsøget på at fremtidssikre deres eget verdensbillede – kommet til at overdrive det. Derfor forekom nyheden ved årtusindskiftet ikke at være, at verden er mere globaliseret, end globaliseringsskeptikerne forestiller sig, men at den er mindre globaliseret, end globaliseringstilhængerne påstår. Og derfor blev det pludselig globaliseringens apostle, der lød gammeldags og klichéfylde.

Nationalkonservatismen lyder frisk, fordi globaliseringens mantra reelt har været det samme siden Roosevelt (eller Wilson – eller Kant!). Nationalkonservatismen lyder fræk, hver gang den præsenterer den vilde tanke: at vi måske rent faktisk befinder os i det bedste af alle samfund, alle andre kun drømmer om at opnå. Og nationalkonservatismen lød pludselig forudseende, den formiddag Osama bin Laden forvred verdenshistorien til en grotesk karikatur.

Den nye nationalkonservative tone er ikke kun en midlertidig skrækreaktion, men i hvert fald den foreløbige erstatning for de klare ideologier – den ramme, i hvilken de forsøger at genopfinde sig selv, og den forhindring, som ethvert virkeligt nybrud må overvinde.

Hvordan vil det spænde af? I en række henseender udvikler dansk og europæisk politik sig i retning af USA. Hvor den politiske skala bevæger sig mod noget, der ligner et topartisystem.

Hvor venstrefløjten ikke er bærer af et grundlæggende alternativ til den eksisterende samfundsorden – men tværtimod refererer lige så flittigt til den nationale arv som højrefløjten, og hvor det centrale således bliver spørgsmålet om, hvem (hvilke ledere) der bedst kan vedligeholde nationens karakter. Og hvor der i øvrigt foregår en konstant kamp om, hvad der hører hjemme i 'politik'.

Så må det næste spørgsmål naturligvis blive: Kommer frontlinjen i dansk/europæisk politik så også til at ligne den amerikanske, hvor forholdet mellem *liberals* og *conservatives* jo er subtilt forskelligt fra forholdet mellem venstre og højre? Den liberal-konservative værdilinjé kan i hvert fald synes relevant, hvis det væsentligste politiske stridsspørgsmål bliver fællesskabets grænser – i det hjemlige tilfælde altså: hvad der er dansk? Men problemet er, at amerikanerne – selv om de kan kende forskel på 'liberal' og 'konservativ' – aldrig har været i stand til at strukturere etiske diskussioner langs dette spektrum, endstige finde 'løsninger' på så u håndterlige spørgsmål som aktuelt f.eks. homoseksuelle ægteskaber og oversættelse af nationalsangen til spansk.

Og hertil kommer så, at højre-venstre-skalaen jo ikke er mere afblomstret, end at vi fortsat er uenige om statens ansvar for økonomien. En liberal-konservativ akse vil dermed være lige så lidt dækkende som højre-venstre-aksen.

Men kunne man så forestille sig et fremtidigt politisk billede, hvor de to krydsedes – og det var tilladt at have én holdning til det kulturelle fællesskab og en anden til det socioøkonomiske?

Det skaber i givet fald fire mulige idealsamfund. (Det er altså de fire logiske alternativer, som vi burde kunne vælge imellem – ikke fire alternativer, som partierne nødvendigvis vil bestræbe sig på at repræsentere – tværtimod (men mere om det nedenfor)). Prøv at placere Dem selv i skemaet:

FIRE SAMFUNDSTYPER

		HOLDNING TIL KULTUR	
		INDIVID	FÆLLESSKAB
HOLDNING TIL ØKONOMI	INDIVID	(1) INDIVID/INDIVID	(2) ØKONOMISK INDIVIDORIENTERET/ KULTURELT FÆLLESSKABS-ORIENTERET
	FÆLLESSKAB	(3) KULTURELT INDIVID-ORIENTERET/ ØKONOMISK FÆLLESSKABS-ORIENTERET	(4) FÆLLESSKAB/ FÆLLESSKAB

[figur rekonstrueret juli 2016]

De klareste positioner indtages af dem, der har den samme holdning til begge spørgsmål:

Den individ/individorienterede (1) er en holdning, der i Danmark sjældent har været aktivt repræsenteret overhovedet: Individet skal garanteres retssikkerhed og bevægelsesfrihed, men alt andet (nation, stat, kultur) har kun den værdi, markedet tillader.

Den fællesskabs/fællesskabsorienterede (4) insisterer på en dobbelt sammenhængskraft: Vi deler ikke alene kultur, men også ønsket om at ville udjævne økonomisk ulighed. Og vi behøver næppe vide, om den kulturelle ensartethed tjener den økonomiske eller omvendt – de to er vel hinandens forudsætninger, og forskellen udviskes i fællesbetegnelsen sammenhængskraft.

De to resterende kategorier er mere komplekse.

Hvem er kulturelt individorienteret, men økonomisk fællesskabsorienteret? (3). Det kunne være en person, der kom fra et liberalt udgangspunkt – for hvem det virkelig betydningsfulde er tolerancen, fordi den sætter folk fri til at leve i forskellighed. På trods af sin liberale indstilling kunne vedkommende være pragmatisk mht. den økonomiske samfundsindretning – fordi det danske system i hvert fald p.t. genererer velstand og lige valgmuligheder, eller simpelthen fordi det synes umuligt at ændre. Men det kunne også være en person, hvis udgangspunkt var en venstreorienteret opfattelse af socialt ansvar – altså én, der i diametral modsætning til liberalisten betragter den økonomiske fordeling som det eneste centrale og mener, at politikerne ikke bør beskæftige sig med andet og da slet ikke med noget så omskifteligt og privat som identitet. Trods de forskellige udgangspunkter vil begge disse personer opfatte velfærdsmodellen som det vedtagne fundament under den fri identitetsdannelse. Som danskere deler vi her først og fremmest præferencen for social udligning – og måske er det så vores sociale tryghed, der sætter os i stand til at tolerere stærke kulturelle forskelle? Det lyder nydeligt, og de fleste danske partier ville kunne tale pænt om denne model.

Den sidste kategori lyder derimod særdeles udansk: kulturelt fællesskab, men økonomisk individualisme (2). Her deler vi en national værdiramme, men kan flyve højt og falde dybt. Modellen er måske USA eller Europa før 1960'ernes velfærdsoprustning – samfund karakteriseret af en ulighed, de allerfærreste danskere ville acceptere.

For skulle nogen være i tvivl, har velfærdsdebatten demonstreret, hvor nødtigt danskerne vil give slip på deres social-økonomiske fællesskab (3+4). Hvis vi alligevel ender med økonomisk individualisme (1+2), vil årsagen være, at globaliseringen umuliggør velfærdsstaten – fordi konkurrencehensynet ubønhørligt plukker den danske model i stykker bid for bid og påtvinger os den individualisme – læs: ulighed – vi hidtil har fravalgt.

Ifølge globaliseringstanken vil nationen blive opløst ikke bare økonomisk, men også kulturelt 1). Men kunne man ikke forestille sig, at danskerne, hvis velfærdsmodellen blev afviklet, holdt fast i deres nationale identitet – måske kun med større nostalgisk intensitet, fordi nationen nu havde mistet evnen til at indrette samfundet efter andet end de gældende globale diktater?

Jo, og derfor er det mest 'udanske' scenarie (2) ikke det mest urealistiske. Det vil være en opfyldelse af profetien hos dem, der har forudsagt en afkobling af økonomi (global/instrumentalistisk/rationel) og politik (national/ideosynkratisk/irrationel). Som venstrefløjskritikerne ville se det: Multinational kapitalisme har undergravet demokratiet, og en utryg befolkning kaster sig derfor om halsen på de nationale ikoner! Og de vil spørge: Kan det kulturelle 'fællesskab' være andet end overfladisk symbolik, når den reelle solidaritet kun eksisterer i parallelsamfund, der er uden forbindelse socialt såvel som økonomisk?

En sådan 'amerikansk' samfundsindretning er næsten umulig at formulere, så den kunne appellere til et dansk publikum. Det kulturelle fællesskab kan vi kun argumentere for, hvis vi får lov at gøre det konkret – f.eks. i kanondiskussionen ('ingen tager skade af at læse noget Blixen!'), og den økonomiske individualisme kan vi kun nærme os i det abstrakte ('det skal kunne betale sig at arbejde!'). Vanskeligheden opstår, når de to elementer skal kobles – simpelthen fordi danskerne altid tænker på deres nationale identitet primært som noget socialt. Kan man give plads til de svage og marginaliserede i nationen, men udelukke dem fra solidariteten? Nej. Tanken forekommer danskerne falsk, nærmest feudalistisk – så stærk er ligheden placeret i vores opfattelse af 'Danmark'. Det er præcis derfor, 3'eren forekommer os så almindelig dansk og 2'eren så ualmindelig udansk!

Netop denne danske selvforståelse var det primære angrebepunkt for minimalstatstankegangen. Men fordi de borgerlige nu lægger så meget mere vægt på, at kulturen er fælles, end på at økonomien skal være individuel, har man drevet mere i retning af (4) end (2). Og resultatet bliver derfor: konservativt, ikke liberalt.

I forsøget på at holde sig inden for den danske fællesskabsfølelse vil de politiske partier undgå 'den amerikanske' 2'er og barrikadere sig i 'den danske' 3'er – kun her kan man simultant bekende sig til individuel frihed og socialt ansvar. Men modellen udfordres af det, politikerne kollektivt betragter som deres hovedudfordring: at få Danmark bragt intakt ind i den globaliserede virkelighed, som befolkningen i mange henseender stiller sig skeptisk over for, og som de allerfærreste aktivt efterlyser. For den udvikling forekommer – på langt sigt – politikerne at kræve mindre økonomisk fællesskab og dermed alt andet lige en bevægelse i retning af mulighed 1 eller 2.

Hvordan vil politikerne stille sig over for dette problem? Det mest sandsynlige er, at de vil forsøge at inddæmme middelklassen – cementere de velfærdsordninger, den nyder godt af, og således lade dens sociale konsensus intakt. Men samtidig prøve at skabe rum til en ny top og en ny bund – en top af de højtuddannede, velbetalte talenter, der skal roses, forkæles og begaves med *tax breaks*, hvis ikke de skal fordufte, og en bund af de lavt uddannede (eksisterende eller nyttilkomne flygtninge/indvandrere), der skal sluses ind i arbejdsstyrken nedefra for at rette op på demografien.

Den danske lighedstankegang vil have vanskeligt både ved en højtlønned top og en lavtlønned bund – særlig hvis disse får karakter af 'klasser'. Derfor vil politikerne fremstille dette mindre som et spørgsmål om 'nye grupper' end som et spørgsmål om 'økonomiske incitament' – dvs. snusfornuftige justeringer med begrænset rækkevidde, der kan holde den samlede danske økonomi flydende på verdenshavet.

Resultatet? Hvis det lykkes at fastholde middelklassens selvbillede, vil vi reelt befinde os i et amerikansk lignende samfund (2), men bilde os ind, vi fortsat sidder i det gamle danske (3)!

Udadtil vil danskerne høre sammen – men indadtil være alene i nationen, hver for sig og gruppe for gruppe. Og i modsætning til f.eks. USA vil vores selvforståelse – den måde, vi taler og tænker politik på – i stigende grad komme ud af sync med den økonomiske og sociale virkelighed.

Men kan danskernes selvopfattelse undgå at blive forandret, i et samfund med en ny elite og en ny kompakt underklasse? Politikerne må håbe, at middelklassen vil være ligeglad med, hvor mange den har over sig og under sig – så længe justeringerne ellers virker efter hensigten og dermed sikrer såvel materiel som åndelig kontinuitet. Det bliver et samfund, hvor flere har for meget og endnu flere for lidt – men hvor det store flertal af samme årsag trygt kan blive siddende.